

Nr 296.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående provisorisk förbättring av löneställningen för vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl.; given Stockholms slott den 20 oktober 1944.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Ernst Wigforss.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 20 oktober 1944.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, BAGGE, DOMÖ, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för finansdepartementet, statsrådet Wigforss, fråga om provisorisk förbättring av löneställningen för vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl. Departementschefen anför därvid följande.

A. Provisoriskt lönetillägg jämte tillfälligt barntillägg.

Inledning.

Den senaste allmänna löneregleringen, vilken omfattade det stora flertalet statligt anställda eller med statsbidrag avlönade, kommunalt anställda befattningshavare, innebar en avvägning av grundlönenivån med hänsyn tagen till löneutvecklingen på allmänna arbetsmarknaden och levnadskostnadernas

utveckling fram till år 1935. Lönerna gjordes i begränsad omfattning automatiskt rörliga i förhållande till den fortsatta utvecklingen av levnads-kostnaderna. Det rörliga tillägg, som för sådant ändamål utgår, är i avlönings-reglementena maximerat till 15 procent av lönen. Detta maximum uppnåddes år 1940, då det procenttal, som angiver levnads-kostnadernas förhållande till 1935 års nivå, uppgick till och överskred 120 (1935 = 100). Den ytterligare levnads-kostnadsstegringen har föranlett, att från och med år 1941 beviljats särskilda kristillägg å de lönebelopp, varå rörligt tillägg beräknas. Kristillägggrunderna fastställas för begränsad tid av statsmakterna. För närvarande utgör kristillägget 16 procent av lönebeloppet, vilket procenttal gällt sedan levnads-kostnadstalet uppnådde siffran 152.

Jämväl de löner, som utgå enligt äldre bestämmelser, äro i allmänhet rörliga med levnads-kostnaderna. De dyrtidstillägg, som utgå på ifrågavarande löner, äro bestämda med augusti månad 1914 som basperiod. År 1940 begränsades de procentuella dyrtidstilläggen till att utgå högst i förhållande till indextalet 188 (augusti 1914 = 100), vilket motsvarar levnads-kostnadstalet 120 i indexserien med år 1935 som basperiod. Emellertid har kristilläggsregleringen gjorts tillämplig även på äldre löner i egentlig bemärkelse. Kristillägg utgår efter samma procenttal som för nyreglerad lön och beräknas på det belopp, varå dyrtidstillägg utgår, ökat med det belopp, vartill dyrtidstillägget uppgår vid indextalet 156 (augusti 1914 = 100), d. v. s. vid 1935 års genomsnittliga levnads-kostnadsnivå.

Allmänna synpunkter.

Den restriktiva lönepolitik, som statsmakterna för de statsanställdas del under krisåren nödgats tillämpa i fråga om lönegradsplacering, inrättande av nya befattningar och allmän befordringsgång, har icke kunnat undgå att i förening med den allmänna begränsningen av compensationen för levnads-kostnadsstegringen medföra kännbara verkningar för därav berörda löntagargrupper. Främst gäller detta den lägst avlönade personalen. Från de anställdas sida ha önskemål om löneförbättringar framförts i olika sammanhang. De huvudorganisationer, som representera personal i de lägsta graderna, ha under hösten begärt förhandlingar om provisoriska lönetillägg åt sådan personal för undanröjande av de mest framträdande svårigheterna.

Frågan om och i vad mån en provisorisk löneförbättring för sämre ställda grupper statsanställda av nyss angivna skäl nu bör genomföras måste i rådande läge bedömas mot bakgrunden av löneutvecklingen på den allmänna arbetsmarknaden och dess betydelse ur allmänna ekonomiska synpunkter.

Sedan hösten 1942 har upprätthållits ett allmänt pris- och lönestopp. Ett fortsatt vidmakthållande därav är en förutsättning för att penningvärdet skall kunna skyddas trots de allvarliga påfrestningar, för vilka det utsättes både genom de med kriget förbundna försörjningssvårigheterna och de omfattande beredskapsutgifterna. Redan när lönestoppspolitikens först genomfördes, förutsattes emellertid, att den icke skulle utesluta inkomstförbätt-

ringar för sämre ställda grupper. Sådana justeringar ha också kommit till stånd i viss omfattning. Om en provisorisk lönehöjning för vissa grupper statsanställda nu skall kunna godtagas, måste den tydligen begränsas så, att den faller inom ramen för sådana lönejusteringar, som kunna genomföras utan att förutsättningarna för den allmänna stabiliseringspolitiken rubbas. Jag kan beträffande här berörda förhållanden hänvisa till vad bankofullmäktige uttalat i utlåtande över föreliggande förslag till komplettering av prisregleringslagen (*bilaga*).

Hur ramen för lönejusteringar bör uppdragas, kan för de statsanställdas del icke bedömas efter fullt samma grunder som på allmänna arbetsmarknaden, bland annat därför att det statliga lönesystemets utformning medför, att de statsanställda i de lägre lönegraderna i början av sin bana äro förhållandevis sämre ställda än arbetare på allmänna arbetsmarknaden, även om de skulle komma över dessa, när de nå slutlönen i respektive befattningar. En löneförbättring för de lägre löneklasserna blir under dessa omständigheter i viss utsträckning endast ägnad att utjämna en nu bestående ojämnhet mellan yngre anställda i statstjänst respektive enskild tjänst. Viktigare är emellertid, att de statsanställda under kriget fått bära nedgången i försörjningen i större utsträckning än flertalet privatanställda, ehuru de icke i samma mån som dessa blivit delaktiga i den allmänna välståndsökningen fram till krigsutbrottet. Arbetarna på den allmänna marknaden ha sålunda genom olika omständigheter under krigsåren erhållit en nominallöneökning, som överstiger den som samtidigt kommit statsjänstemännen till del.

Vid 1938 års löne reglering undersöktes utvecklingen av lönerna på den allmänna arbetsmarknaden från tiden för föregående översyn över statstjänstemannalönerna, och den statliga lönenivån justerades upp med hänsyn till den stegring, som den allmänna lönenivån visade fram till år 1935. Utan att man tog ställning till frågan om den rätta avvägningen i och för sig mellan löner i enskild och statlig tjänst ernåddes därigenom, att de lägre statstjänstemännen i stort sett fingo del av den allmänna nationalinkomstökningen fram till nämnda tidpunkt i lika grad som jämförliga grupper anställda i enskild tjänst. En kraftig fortsatt ökning av nationalinkomsten kom till stånd från 1935 fram till krigsutbrottet. Den tog sig uttryck även i en höjning av reallönerna på den allmänna arbetsmarknaden. Statstjänstemännens reallönenivå sänktes däremot i någon mån genom den i avlöningsreglementena förutsatta ofullständiga kompensationen för levnadskostnadsstegringen. Redan i början av kriget nådde index på 1935 års basis upp till 120. Vid 1938 års löne reglering förutsattes, att en omreglering av lönerna skulle ske, när detta inträffade. Med hänsyn till rådande läge måste emellertid frågan om en sådan omreglering skjutas på framtiden. Om den kommit till stånd, hade man otvivelaktigt ansett sig böra fullfölja principerna från 1938 och i enlighet med dessa justera upp grundlönenivån för statstjänstemännen med hänsyn till reallöneförbättringen på den allmänna arbetsmarknaden.

Vid övervägande av här berörda omständigheter har jag, med fullt beak-

tande av nödvändigheten att bevara det allmänna pris- och lönestoppet, ansett mig kunna tillstyrka, att en provisorisk löneförbättring nu genomföres. I fråga om lönetilläggens storlek och antalet berörda löneklasser sträcker den sig icke så långt som de statsanställdas huvudorganisationer föreslagit, men den är likväl av en icke oväsentlig omfattning. För befattningshavare i de löneklasser, i vilka fullt tillägg föreslås utgå, beräknas det i genomsnitt uppgå till ungefär 12 % av samtliga nu utgående löneförmåner. För löneklasserna g—e och d—a i det allmänna löneplanssystemet för civilförvaltningen ha beloppen avrundats till respektive 300 och 360 kronor, medan de högsta beloppen på 420 kronor skola utgå i löneklasserna 1—5 i samma löneplanssystem. Beräknat för medeldyr ort medföra dessa tillägg, att reallönen för vederbörande anställda praktiskt taget återföres till 1939 års nivå. Inom 6—8 löneklasserna föreslås en sjunkande skala för tilläggen, avpassad för ernående av en lämplig anslutning till den därövanför liggande löneskalan.

Någon skillnad mellan tilläggen i olika dyrortsgrupper har icke gjorts. Då det torde vara obestridligt, att vid en kommande lönereglering en sammanpressning av löneskalan för olika dyrorter bör komma till stånd, har det synt naturligt att låta de provisoriska tilläggen utgå med samma belopp för alla dyrorter. De ha därför beräknats med utgångspunkt från lönerna på medeldyr ort (E-ort).

Då behovet av en löneförbättring för de sämre ställda grupperna blivit mera kännbart allteftersom krisförhållandena visat sig fortbestå, har det synt skäligt att föreslå, att de provisoriska lönetilläggen utgå retroaktivt från innevarande budgetårs början, alltså från och med den 1 juli 1944.

Likaledes med hänsyn till det särskilda krisläget och löneförbättringens karaktär av ett provisorium förefaller det möjligt att med bortseende från de invändningar, som kunna riktas mot en differentiering av lön efter försörjningsbörda, låta de nu föreslagna tilläggen kompletteras med visst mindre engångsbelopp till befattningshavare med försörjningskyldighet mot barn.

De linjer för en provisorisk löneförbättring för vissa statstjänstemannagrupper, som jag från dessa utgångspunkter funnit mig kunna tillstyrka, ha lagts till grund för överläggningar med de berörda tjänstemannaorganisationerna, som därvid förklarar, att de med hänsyn till läget och de starka önskemålen att vinna en lösning av frågan redan vid den i höst sammanträdande riksdagen ansett sig böra godtaga det här framlagda förslaget.

Jag torde nu få övergå till en redogörelse för detta.

Provisoriskt lönetillägg.

Det stora flertalet statliga civila befattningshavare och lärare vid det statsunderstödda kommunala skolväsendet äro anslutna till det löneplanssystem, som ursprungligen fastställts genom löneplan A i civila avlöningsreglementet och sedermera utbyggt nedåt genom icke-ordinariereglementenas löneplaner och speciallöneplanerna för lägre icke-ordinarie vård- och ekonomipersonal vid vissa vårdanstalter m. fl. institutioner. Hit höra löneplanerna A,

Eo och Ex inom den statliga civilförvaltningen, Ca, MEO och MEX inom försvarsväsendet samt Ek, U, V och MV för den lägre icke-ordinarie vård- och ekonomipersonalen. Vad angår det kommunala skolväsendet upptager löneplan L för lärare vid folkskoleväsendet löneklasser jämväl på den lägre lönenivå, varom i detta sammanhang är fråga. Denna löneplan gäller även för de statligt anställda nomadlärarna.

Det har, såsom förut nämnts, ansetts skäligt, att provisoriskt lönetillägg tillerkännes befattningshavare i högst 8 löneklassen inom ifrågavarande löneplanssystem. Denna löneklass upptager årslönebelopp — oberäknat rörligt tillägg och kristillägg samt utan frånräknande av pensionsavdrag — av 2 877 kronor på A-ort och 3 837 kronor på I-ort, medan den lägsta hithörande löneklassen, betecknad g, upptager årslönebelopp av 1 488 kronor på A-ort och 1 944 kronor på I-ort. Med nu utgående rörligt tillägg och kristillägg inberäknade men utan frånräknande av pensionsavdrag äro års-lönebeloppen i 8 löneklassen 3 766 kronor på A-ort och 5 023 kronor på I-ort samt i löneklassen g 1 949 kronor på A-ort och 2 546 kronor på I-ort. De av mig förordade årsbeloppen av det provisoriska lönetillägget äro följande.

Löneklass nr	Kronor	Löneklass nr	Kronor
g	300	2	420
f	300	3	420
e	300	4	420
d	360	5	420
c	360	6	300
b	360	7	180
a	360	8	60
1	420		

Provisoriskt lönetillägg skall sålunda enligt förslaget utgå till vissa befattningshavare inom hithörande förvaltningsområden, vilka åtnjuta lön enligt av Kungl. Maj:t fastställd löneplan. Vad däremot angår de befattningshavare med stadigvarande eller tillfällig anställning inom samma förvaltningsområden, vilka icke åtnjuta lön enligt dylik löneplan, stå dessa befattningshavare, i likhet med kollektivavtalsanställd personal, utanför den för personal å löneplan gällande regleringen av löneställningen med lön avvägd efter en viss gemensam grundnivå samt rörligt tillägg och kristillägg. Också saknas gemensamma hållpunkter för att beträffande de olika här avsedda personalgrupperna åvägabringa en allmän omprövning av lönenivån motsvarande den, som ligger till grund för förslaget om provisoriskt lönetillägg. Dessa personalgrupper kunna därför icke omfattas av den provisoriska lönetilläggsregleringen. Emellertid bör hinder icke möta för att i särskilda fall beträffande sådan personal inom ramen av tillgängliga medel företaga de jämkningar i löneställningen, som kunna finnas påkallade och förenliga med de allmänna riktlinjerna på löneområdet.

De för militära beställningshavare på aktiv stat gällande löneplanerna äro uppbyggda på grundval av särskilda löneklasssystem. På den lönenivå, varom

här är fråga, befinna sig dels de lägsta löneklasserna i löneplanerna Oc och UEO, upptagande fänriks- och extra ordinarie underofficersbeställningar, dels löneplan Ma för fast anställt manskap och dels de lägsta löneklasserna i löneplan Mb för sådant manskap. Vad angår beställningshavare inom löneplanerna Oc, UEO och Mb bör provisoriskt lönetillägg utgå med följande årsbelopp.

Löneplan	Löneklass	Kronor
Oc	a	180
›	1	60
UEo	a	60
Mb	1	300
›	2	180
›	3	60

Vad härefter angår innehavare av manskapsbeställning tillhörande löneplan Ma, utgår en väsentlig del av avlöningsförmånerna i naturaförmåner. Beloppet av provisoriskt lönetillägg synes därför böra undergå skäligen reducering, varvid hänsyn bör tagas till att beställningshavaren såvitt angår den del av avlöningen, som utgöres av naturaförmåner, icke behövt vidkännas någon del av verkningarna av levnadskostnadsstegringen. De provisoriska lönetilläggen för beställningshavare å löneplan Ma ha därför förslagsvis upptagits till följande belopp, vilka ansetts kunna tillämpas även för de fall, då beställningshavare i stället för fri inkvartering åtnjuter hyres- och ortstillägg.

Löneklass i löneplan Ma	Kronor	Löneklass i löneplan Ma	Kronor
1	180	7	300
2	180	8	300
3	180	9	300
4	240	10	300
5	300	11	180
6	300	12	120

Med personal på aktiv stat bör i förevarande avseende likställas manskap å civilanställningsstat. Vidare bör på Kungl. Maj:ts prövning bero, i vad mån ifrågavarande förmån bör tillkomma sådant överstatsanställt manskap, som åtnjuter avlöning enligt samma eller väsentligen samma grunder som manskap på aktiv stat.

Vad nu föreslagits om provisoriskt lönetillägg åt vissa beställningshavare synes böra gälla även när krigsavlöningsreglementet är tillämpligt på sådana beställningshavare. Vidare bör rätt till provisoriskt lönetillägg åtnjutas även av innehavare av anställning i reserven eller därmed jämförlig anställning, när han vid tjänstgöring åtnjuter lön enligt någon av de för beställningshavare på aktiv stat gällande löneklasser, i vilka dylikt tillägg utgår.

Av befattningshavare, som åtnjuta lön enligt äldre avlöningsbestämmelser jämte dyrtidstillägg och som samtidigt i sin egenskap av löntagare i egent-

lig mening uppbära kristillägg, finnas endast enstaka smärre grupper i sådant löneläge, att provisoriskt lönetillägg kan ifrågakomma för dem. Det synes böra ankomma på Kungl. Maj:t att efter erforderliga ytterligare undersökningar förordna om provisoriskt lönetillägg åt ifrågavarande befattningshavare samt om de beräkningsgrunder, som i sådant fall böra tillämpas, allt med iakttagande av principerna för det nu framlagda förslaget. Dylik förmån synes icke i något fall böra tillkomma befattningshavare å indragningsstat utan tjänstgöringsskyldighet.

I det föregående har förordats, att provisoriskt lönetillägg skall tillkomma en grupp kommunalanställda lärare, nämligen till folkskolans avlöningsreglemente hänförliga lärare i lägre löneklasser. Nämnda avlöningsreglemente upptager bl. a. en löneplan för extra lärare med lönebeloppen bestämda såsom dagbelopp. Även dessa lärare, som åtnjuta rörligt tillägg och kristillägg, böra erhålla provisoriskt lönetillägg — omräknat till lämpligt avrundat dagbelopp — i den mån de befinna sig på den lägre lönenivå, som eljest förutsättes för dylik förmån. Med lärare vid folkskoleväsendet böra vidare likställas sådana befattningshavare vid sjukvårdsanstalter och barnhem m. fl. institutioner som avses i kungörelsen den 18 juli 1942 (nr 704) angående utsträckt tillämpning av folkskolans avlöningsreglemente m. m.

I fråga om den provisoriska lönetilläggsregleringens tillämpning på personal, som övertagits från enskilt järnvägsföretag eller annat enskilt företag vid dess förstatligande, uppkomma vissa särskilda spörsmål sammanhängande med de specialregler, som gälla för sådan personals övergång från det enskilda företags avlöningsgrunder till de statliga lönebestämmelserna. Då dessa spörsmål icke ägna sig för en generell reglering i nu förevarande sammanhang, bör det ankomma på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga föreskrifter om provisoriskt lönetillägg i ifrågavarande fall. Detta bör gälla även tidigare övertagen personal.

På det provisoriska lönetillägget bör icke beräknas rörligt tillägg eller kristillägg. I övrigt bör det provisoriska lönetillägget i allmänhet likställas med lön, sålunda exempelvis i fråga om ordningen för utbetalning, tillämpningen av tjänstledighetsavdrag och reducering av tillägget vid nedsättning av tjänstgöringstiden. Vad särskilt angår tjänstledighetsavdrag innebär det anförda, att det provisoriska lönetillägget skall utgå vid tjänstledighet med A- eller B-avdrag men icke vid tjänstledighet med C-avdrag, d. v. s. med avstående av hela lönen. Vissa undantag från regeln att provisoriskt lönetillägg skall likställas med lön synas dock böra ifrågakomma. Särskild reglering kräva också de fall, då befattningshavare har mer än en statlig eller med statsbidrag avlönad anställning. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att i dessa och andra avseenden fastställa erforderliga detaljföreskrifter, när riksdagen fattat beslut om grunderna för lönetillägget.

Såsom förut anförts, bör det provisoriska lönetillägget utgå retroaktivt från och med den 1 juli 1944. Tilläggsregleringens giltighet framåt i tiden synes för närvarande böra begränsas till innevarande budgetår.

Tillfälligt barntillägg.

Såsom i det föregående nämnts har införandet av det provisoriska lönetillägget ansetts böra kombineras med engångsutbetalning av ett tillfälligt barntillägg, vilket under vissa förutsättningar bör tillkomma underhållspliktig befattningshavare med rätt till provisoriskt lönetillägg. Det tillfälliga barntillägget synes böra avvägas sålunda.

Löneplan	Löneklass nr	För befattnings- havare med 1 barn Kronor	För befattnings- havare med 2 eller flera barn Kronor
A o. jämf.	g—a, 1—6	100	200
Ma	1—11		
Mb	1		
A o. jämf.	7	75	150
Oc	a		
Ma	12		
	Mb	2	
A o. jämf.	8	50	100
Oc	1		
UEo	a		
	Mb	3	

Från rätten till tillfälligt barntillägg bör emellertid undantag göras beträffande barn, för vilket barntillägg utgår enligt gällande dyrtidstilläggsbestämmelser eller enligt de genom kungörelsen 1939: 428 m. fl. författningar meddelade bestämmelserna om barntillägg åt befattningshavare, som övergått till nu gällande avlöningsreglementen. Undantaget synes böra innebära, att sådant barn icke skall tagas med i beräkningen vid tillämpning av bestämmelserna om tillfälligt barntillägg, varemot dylikt tillägg skall kunna utgå med det lägre resp. högre beloppet för annat resp. andra barn till samma befattningshavare. Enahanda undantag synes böra gälla beträffande barn, som åtnjuter familjepension eller därmed jämförlig förmån av statsmedel.

De hittillsvarande barntilläggen avse barn under 16 års ålder, och samma åldersgräns synes böra gälla även för det nu föreslagna tillfälliga barntillägget.

Då tillfälligt barntillägg skall utgå som engångsbelopp, måste förutsättningarna för rätt att åtnjuta tillägget — såväl vad angår anställningens art och löneläget som beträffande underhållsplikten — hänföras till en bestämd tidpunkt eller tidsperiod. Vidare synes böra tillses, att barntillägget icke får utgå på grund av en alltför kortvarig anställningstid. Därjämte erfordras reglering av frågan om inverkan av tjänstledighet m. m. i förevarande hänseende. Närmare förslag i dessa ämnen torde få underställas Kungl. Maj:t, sedan riksdagen fattat beslut i ärendet. Jag torde här få inskränka mig till att ange vissa huvudsakliga riktlinjer, efter vilka spörsmålen synas kunna lösas.

För rätt att åtnjuta tillfälligt barntillägg bör förutsättas, att befattningshavaren viss dag, förslagsvis den 1 december 1944, innehar sådan anställning och befinner sig i sådan löneställning, varmed följer rätt till provisoriskt lönetillägg. Löneställningen nämnda dag bör också vara avgörande för tilläggets storlek. Vidare bör förutsättas, att befattningshavaren ägt uppbära provisoriskt lönetillägg för viss minsta del, förslagsvis 80 dagar, av andra halvåret 1944, dock i förekommande fall med den jämkning som betingas av att befattningshavaren fått avstå hela lönen jämte provisoriskt lönetillägg vid tjänstledighet för offentligt uppdrag eller för militär tjänstgöring, vilken ålegat honom som anställningshavare i reserven eller i därmed jämförlig egenskap. Ytterligare bör förutsättas, att befattningshavaren under andra halvåret 1944 eller del därav, medan han varit anställd i statens tjänst eller som lärare vid det statsunderstödda skolväsendet, haft att underhålla barn som enligt vad förut anförts må tagas i beräkning för erhållande av tillfälligt barntillägg. Om båda föräldrarna åtnjuta avlöning, som bestrides av statsmedel, bör barntillägg icke utgå med mindre den av föräldrarna, som har högsta avlöningen, är berättigad till provisoriskt lönetillägg. Äro båda föräldrarna berättigade till provisoriskt lönetillägg, bör barnet i princip räknas endast till den av föräldrarna, som åtnjuter den högsta avlöningen, eller, om avlöningarna äro lika, till fadern. Vid nedsättning av tjänstgöringstiden bör även nedsättning av tillfälligt barntillägg kunna ske.

Vad angår de ytterligare detaljerna för barntilläggsregleringen, synes den omständigheten att innehavare av anställning i reserven eller därmed jämförlig anställning vid försvarsväsendet under tjänstgöring åtnjuter lön jämte provisoriskt lönetillägg liksom beställningshavare på aktiv stat, icke böra medföra rätt till tillfälligt barntillägg. Vad i det föregående förordats beträffande prövningen av speciella frågor om provisoriskt lönetillägg åt vissa personalgrupper synes böra gälla beträffande motsvarande frågor rörande tillfälligt barntillägg.

Kostnadsberäkningar m. m.

I det föregående har förordats, att bestämmelserna om provisoriskt lönetillägg skola erhålla tillämpning för hela det löpande budgetåret. Kostnaderna för det provisoriska lönetillägget ha för budgetåret ansetts kunna uppskattas till i runt tal 20,5 milj. kronor, därav 9 milj. kronor för affärsverken och 11,5 milj. kronor för förvaltningen i övrigt. Härtill kommer engångsutbetalningen av tillfälligt barntillägg. Kostnaden härför kan endast uppskattningsvis angivas; man synes kunna räkna med att den ej kommer att överstiga 2 milj. kronor. Av de beräknade sammanlagda kostnaderna för provisoriskt lönetillägg och tillfälligt barntillägg falla i runda tal 10 milj. kronor på affärsverken och 12 milj. kronor på förvaltningen i övrigt.

I de anförda beräkningarna ingår icke kostnaden för provisoriskt lönetillägg och tillfälligt barntillägg åt vissa grupper icke statsanställda lärare, för vilka folkskolans avlöningsreglemente gäller. Denna kostnad, som torde begränsa sig till mellan 200 000 och 300 000 kronor, bör bestridas av stats-

medel, men på grund av ordningen för utbetalning av statsbidrag kommer kostnaden att belasta först nästa budgetårs riksstat.

Såvitt angår befattningshavare vid affärsverken böra ifrågavarande utgifter bestridas från de medel, av vilka dessa verks utgifter eljest bestridas. Övriga på det innevarande budgetåret belöpande utgifter, som här avses, böra bestridas från särskilt förslagsanslag å tilläggsstat under sjunde huvudtiteln, utan att undantag därvid göres beträffande personal, vars avlöning i övrigt bestrides å specialbudget eller från förskottsanslag. Tilläggsstatsanslaget bör upptagas till 12 milj. kronor.

B. Kompensation för förlängd väntetid för extra ordinarie anställning.

Vid rekryteringen av stationskarlsbefattningar hos statens järnvägar tillämpas som regel en fast befodringsgång sålunda, att vid antagningarna till aspirant (lönegrad Ex 5) och extra ordinarie tjänsteman (lönegrad Eo 5) fordras en anställningstid av 6 respektive 18 månader. Tiden för anställning i lönegrad Ex 5 är således regelmässigt 12 månader. Under åren 1940—1943 gjordes avvikelse från denna rekryteringsgång, i det att väntetiden för befodran till extra ordinarie anställning förlängdes. En viss åtstramning av extra-ordinarieantagningarna hade nämligen ansetts påkallad, främst med tanke på en efter kriget inträdande trafikminskning med därav följande nödvändighet att minska personalen.

Under höstens förhandlingar om förbättring av löneförhållandena för de lägst avlönade har från personalens sida gjorts framställning, att i förevarande och eventuellt andra liknande fall gottgörelse måtte beredas för förseningen i befodringsgången genom utbetalning av viss löneskillnad samt omräkning av löneturen i vederbörande tjänstemans nuvarande befattning. Enligt föreliggande uppgifter gäller frågan för statens järnvägars del 5 000 nuvarande extra ordinarie eller ordinarie stationskarlar, vilka antagas på grund av berörda förhållande ha fått sin extra-ordinarieantagning fördröjd med 3—15 månader.

De större eller mindre växlingar i befodringsgången, som förekomma inom olika grenar av förvaltningen, böra uppenbarligen i vanliga fall icke kunna grunda anspråk från personalens sida på gottgörelse i en eller annan form. Det föreliggande fallet är emellertid av säregen natur så till vida, att en av verket fastställd befodringsgång av vissa särskilda skäl suspenderats utan att detta varit betingat av inträdd nedgång i trafiken, vilken fastmer fortgått med stegrad intensitet och under krävande förhållanden. För de årsklasser, som berörts av den temporära åtstramningen i extra-ordinarieantagningen, har denna kommit att i sin mån skärpa trycket av krisförhållandena. Anmärkas bör i detta sammanhang, att en relativt stor del av rekryteringspersonalen för stationskarlstjänst befinner sig i 22—25-årsåldern redan vid den första anställningen hos statens järnvägar.

Med hänsyn till sålunda föreliggande särskilda omständigheter har jag ansett mig böra förorda ett tillmötesgående av personalens under förhandlingarna framförda önskemål. Jag tillstyrker således, att gottgörelse lämnas vederbörande befattningshavare för den skillnad mellan nettolön i extra ordinarie stationskarlsbefattning (löneklass 4) och lönen i aspirantanställning (löneklass 2), som belöper på det antal månader, varmed väntetiden i varje särskilt fall förlängts. Dessutom bör med retroaktiv verkan företagas en omräkning av löneturen i den fortsatta anställningen, i den mån löneturen blivit påverkad av väntetidens förlängning. Därvid framkommande löneskillnad synes likaledes böra gottgöras. Summan av de löneskillnadsbelopp, som sålunda böra gottgöras för den förflutna tiden, kan uppskattas till 1 milj. kronor. Härtill kommer den på framtiden belöpande kostnadsökning, som föranledes av löneturens omräkning.

Med hänsyn till att frågan angår även löneturen för ordinarie personal och jämväl till frågans principiella innebörd i övrigt synes densamma böra underställas riksdagen. Bemyndigande torde därvid böra utverkas för Kungl. Maj:t att i enlighet med det anförda förordna om gottgörelse för väntetidens förlängning. För den händelse det skulle kunna påvisas, att fullt jämförbara förhållanden äro för handen i andra under krisåren förekomna fall, torde bemyndigandet böra gälla även för dessa fall.

C. Hemställan.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

dels medgiva, att provisoriskt lönetillägg under budgetåret 1944/45 samt tillfälligt barntillägg må i huvudsaklig överensstämmelse med av mig föreslagna grunder utgå till vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl. enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av Kungl. Maj:t;

dels besluta, att utgifterna för provisoriskt lönetillägg och tillfälligt barntillägg skola bestridas beträffande befattningshavare vid de affärsdrivande verken eller vid av dessa övertagna företag eller inrättningar från de medel, av vilka verkens utgifter i övrigt bestridas, samt beträffande andra befattningshavare från för ändamålet anvisat anslag;

dels till *Provisoriskt lönetillägg och tillfälligt barntillägg* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45 under sjunde huvudtiteln anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 12 000 000;

dels ock bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med vad i det föregående tillstyrkts förordna om gottgörelse i vissa fall åt befattningshavare för förlängning av väntetid för befordran.

Kungl. Maj:ts proposition nr 296.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Sören Lane.

*Bilaga.***Bankofullmäktiges utlåtande över priskontrollnämndens förslag till revision av prisregleringslagen.**

Fullmäktige i riksbanken ha genom remiss beretts tillfälle att avgiva utlåtande över en av priskontrollnämnden gjord framställning rörande vissa ändringar i nu gällande prisregleringslag, i samband varmed nämnden till behandling upptagit frågan om riktlinjerna för den fortsatta priskontrollen. Med hänsyn till den betydelse de av priskontrollnämnden härvid berörda problemen äga för utformningen av den ekonomiska politiken under den närmaste tiden, ha fullmäktige funnit anledning att upptaga dessa till en mera ingående behandling än de framlagda författningsförslagen i och för sig skulle föranleda.

I sin framställning har priskontrollnämnden inledningsvis behandlat de allmänna riktlinjerna för penningpolitiken och därvid pekat på olika faktorer, vilka kunna försvåra genomförandet av det i våras fastställda programmet. Den översikt över sannolika utvecklingsmöjligheter närmast efter krigsslutet, som nämnden därvid lämnar, leder enligt nämndens mening till slutsatsen, att fortsatt statlig priskontroll blir nödvändig under övergångstiden till fredshushållning. Nämnden framhåller i detta sammanhang särskilt, att en snabb nedgång av prisnivån i det penningpolitiska programmet angivits vara förutsättningen för den begärda lönestabiliseringen och otvivelaktigt är den enda möjligheten att förhindra starka lönerörelser. Av väsentlig betydelse i detta sammanhang är enligt nämndens mening, att prissättningen på jordbruksprodukter utformas i överensstämmelse med det allmänna prispolitiska programmet.

I anslutning till vad priskontrollnämnden i detta sammanhang anfört vilja fullmäktige erinra om följande uttalande i den skrivelse, med vilken riksbanken i våras framlade förslag till det program för penningpolitiken under övergångstiden efter fientligheternas upphörande, som sedermera godkändes av statsmakterna.

»Även om utifrån kommande impulser till prisstegringar skulle utebliva, kan det inträffa, att en förbättrad varuförsörjning icke medför en omedelbar prissänkning inom landet utan att i stället de inflationsrisker, som det nuvarande läget inrymmer, utlösas och bliva dominerande i den ekonomiska utvecklingen. Fullmäktige vilja betona, att ett fullföljande av den penningpolitiska målsättningen kräver, att en dylik intern inflationsprocess förhindras genom åtgärder som framkalla den avsedda prissänkningen. Har man misslyckats härmed torde det bliva mycket svårt att undvika en höjning av de nominella inkomsterna som syftar till att ge den realinkomstförbättring, som en rikligare försörjning bör medföra. Då emellertid en höjning av nominalinkomsterna i ett läge, där inflationstendenser göra sig gällande, skulle vara ägnad att ytterligare förstärka dessa tendenser, måste tydligen alla ansträngningar inriktas på att förebygga uppkomsten av en sådan situation som den här ifrågavarande.»

Den situation som i det återgivna uttalandet skildrats blott såsom ett möjligt utvecklingsalternativ har i dag ryckt oss närmare. Skall dess uppkomst förebyggas, är det otvivelaktigt nödvändigt att — såsom priskontrollnämnden

understrukit — föreliggande möjligheter till prisreduktioner effektivt tillvaratagas.

Den nedpressning av realinkomsterna, som försörjningssvårigheterna under kriget nödvändiggjort, kännes givetvis mera tryckande, ju längre den äger bestånd. Det är därför naturligt, att krav på löneförbättringar skola framträda och göra sig gällande i stigande grad ju längre lönestoppet måste vidhållas i väntan på det väsentliga prisfall, som borde vara att påräkna, när importen kommer i gång. Reaktionen mot lönestoppspolitikerna kommer givetvis att förstärkas, om priserna stiga inom den för levnadskostnaderna föga betydelsefulla men psykologiskt viktiga fria sektorn, liksom också när lättnader i ransoneringen utan samtidigt prisfall göra bristen på medel för inköp av disponibla varor mera kännbar.

Särskilt inom vissa delar av statsförvaltningen ha på senare tid framträtt starka anspråk på löneförbättringar för sämre ställda grupper. Att så blivit fallet får ses mot bakgrunden bl. a. av att den besparingspolitik som genomförts under krigsåren på olika håll medfört försämringar i befordringsgången. I synnerhet torde tiden för befordran till pensionsberättigande befattningar successivt ha förlängts. Av betydelse för utvecklingen synes även ha varit, att den anställde vid det statliga lönesystemet under alla förhållanden först långt senare än i enskild tjänst når den för respektive befattningar fastställda maximallönen, vilket under rådande förhållanden måste kännas tryckande i synnerhet vid den nu icke ovanliga tidiga familjebildningen. Det har ställts i utsikt, att förslag redan denna höst skulle framläggas i syfte att genomföra vissa löneförbättringar för de sämst ställda statstjänstemannagrupperna. En revision av statstjänstemännens ställning i nyss berörda hänseenden skulle icke i föreliggande sammanhang påkalla uppmärksamhet, om icke en risk funnes, att de vidtagna åtgärderna kunna få ogynnsamma återverkningar på den allmänna arbetsmarknaden genom att de tagas till intäkt för krav på längre gående lönejusteringar. Skulle så bli fallet, kan prisutvecklingen befaras inträda i ett farligt skede.

Redan vid pris- och lönestoppets genomförande förutsattes, att detta icke skulle förhindra inkomstjusteringar för vissa särskilt ogynnsamt ställda grupper. Olika sådana justeringar ha också kommit till stånd. Även löneförhöjningar på begränsade områden medföra givetvis en ökad köpkraft och därmed också i sin mån ökade svårigheter att hålla prisnivån, respektive åstadkomma den eftersträfvade prisreduktionen. Skulle de i nämnvärd grad påverka produktionskostnaderna, kunna de leda till att den penningpolitiska balansen inom ramen av pris- och lönestoppsprogrammet brytes sönder.

För en fortsatt stabilisering av penningvärdet fram till den tidpunkt, då efter ett vapenstillestånd en tillräcklig import till lägre priser kommer till stånd, är det nödvändigt att prisstoppet kan vidmakthållas obrutet och önskvärt att möjliga prissänkningar genomföras. Vid förbättringar av löneläget för sämre ställda grupper måste därför i varje fall iakttagas, att dessa icke erhålla en sådan omfattning eller inriktning, att de direkt eller indirekt förhindra en eljest möjlig prissänkning eller nödvändiggöra en prishöjning. Skulle detta underlåtas, riskerar man, att den växelverkan mellan prishöjningar och lönehöjningar ånyo inledes som framgångsrikt bröts genom pris- och lönestoppet hösten 1942 och som, om den ånyo får göra sig gällande, skulle leda till en successiv försämring av penningvärdet. Särskild uppmärksamhet påkallar givetvis inkomstregleringar i sådana fall, där de — såsom förhållandet är inom bl. a. jordbruket — genom sin betydelse för levnadskostnaderna kunna återverka på lönerna på hela arbetsmarknaden. Å andra sidan får icke förbises, att lönesättningen och utvecklingen av kostnadsförhållandena i övrigt även inom sådana områden, vilkas produktion endast till en ringa del vinner

avsättning på hemmamarknaden, är av betydelse för den allmänna prisnivån, eftersom exportpriserna på olika vägar inverka på denna.

Den praktiska innebörden av den angivna gränsdragningen för lönejusteringar inom stabiliseringsprogrammets ram blir tydligen ytterst beroende på med vilken stränghet prisstoppspolitikerna vid stigande lönekostnader rimligen kan genomföras. Om det än skulle vara möjligt att på mycket kort sikt förhindra, att en lönestegring återverkar på prisnivån, är det icke därför givet att så blir fallet även på något längre sikt. Den möjlighet till en löneförbättring för vissa sämre ställda grupper, som stabiliseringsprogrammet kan lämna, måste bedömas med beaktande härav. Då lönejusteringar av större räckvidd icke kunna undgå att åtminstone efter en tid återverka på prisnivån, blir konsekvensen av det anförda, att nödvändigheten av fortsatt prisstopp leder till att även kravet på allmänt lönestopp, sådant det senast formulerats vid fastställandet av det penningpolitiska programmet i våras, fortsättningsvis måste upprätthållas. Vid successiva jämkningar av lönerna inom olika områden i syfte att förbättra läget för sämre ställda grupper är det emellertid svårt att avgöra, när den kritiska punkten är nådd; frestelsen ligger nära att, i den mån det psykologiska trycket stiger, hänföra allt större kategorier till gruppen sämre ställda, så att omärkligt en allmän förskjutning av lönenivån inträder med alla därav följande konsekvenser. De krav som på senare tid rests på löneförbättringar även för vissa relativt gynnsamt ställda grupper synas erbjuda exempel på en sådan utveckling.

Det anförda ger vid handen, att de inledningsvis omnämnda krav på löneförbättringar, som framträtt och i väntan på ett allmänt prisfall kunna väntas växa sig allt starkare, endast i begränsad omfattning kunna tillgodoses utan att penningvärdet äventyras. Angelägenheten av att en prisreduktion kommer till stånd är under dessa förhållanden och med hänsyn till förekomsten av krav på längre gående löneförbättringar uppenbar. Alla möjligheter till prissänkningar måste därför tillvaratagas. Emellertid äro så viktiga kostnadsposter som hyror och bränslepriser för tillfället bundna. Även livsmedelskostnaderna lämna för närvarande blott en ringa marginal för reduktioner efter det beslut rörande prissättningen på jordbruksprodukter, som i våras fattades av statsmakterna, vilka då av hänsyn till jordbruksarbetets ogynnsamma läge icke togo ut hela den prissänkning vartill möjligheter eljest förelågo. Det vore ur penningpolitisk synpunkt önskvärt att frågan om prissättningen på jordbrukets område stode öppen vid förhandlingar åsyftande en allmän inbördes avvägning av priser och löner; särskilt inför den utveckling som nu hotar framträder angelägenheten därav. På andra områden synas möjligheterna till prisreduktioner vara beroende av att lönenivån kvarstår oförändrad. Pris- och lönepolitikens närmare utformning synes bland annat med tanke därpå böra hänskjutas till överläggningar mellan berörda parter under statlig ledning. Vid dessa överläggningar borde ett försök göras att stabilisera läget genom ömsesidiga medgivanden, å ena sidan i form av prisreduktioner, å andra sidan genom accepterandet av en oförändrad allmän lönenivå med en klar avgränsning av de sämre ställda grupper för vilka en lönejustering kan ifrågakomma. Med hänsyn till det prisfall som så småningom är att motse efter ett vapenstillestånd kan även övervägas att föregripa detta prisfall genom att för vissa varor införa allmänna subventioner, som dels böra kunna bliva av relativt kort varaktighet, dels äro förbundna med mindre risker ur penningpolitisk synpunkt än de löneförändringar som genom dem skulle förebyggas.

Fullmäktige vilja betona, att de penningpolitiska hjälpmedel som stå riksbanken till buds äro helt otillräckliga för att råda bot på de skador som

kunna vållas, om i det föregående angivna utgångspunkter för pris- och lönepolitiken icke fasthållas. Icke heller på det finanspolitiska området är under den närmaste tiden en utveckling att påräkna, som skulle neutralisera verkningarna av att pris- och lönestoppet brytes. En reduktion av utgifterna för beredskapsändamål bör visserligen bli möjlig efter kriget. Denna förbättring i läget lämnar dock tydligen kostnadsnivån orubbad. Dess betydelse kommer främst att ligga däri, att den kan motväga verkningarna av den kreditgivning till utlandet som blir påkallad av bl. a. humanitära och handelspolitiska skäl.

Även vid en försiktig pris- och lönepolitik kan den närmaste tiden efter ett vapenstillstånd komma att medföra svårigheter för en stabilisering av penningvärdet därigenom, att ett uppdrivet varubehov i utlandet leder till en tillfällig, omfattande prisstegring på vissa exportvaror. För inflationen i Sverige efter förra kriget synes en sådan utveckling ha spelat en avgörande roll, och tendenser i här angiven riktning måste därför följas med största uppmärksamhet för att vid behov mötas genom lämpliga åtgärder. Efter en övergångstid kan det internationella varubehovet väntas visa en tillbakagång. Med hänsyn därtill kan en förskjutning uppåt av kostnadsläget inom exportindustrierna, för vilken en första exportprisstegring kan lämna utrymme, på något längre sikt komma att ställa dessa i ett ogynnsamt konkurrensläge och därigenom försvåra sysselsättningspolitiken. Möjligheterna att genom växelkursförändringar motväga en exportprisstegring och ett efterföljande exportprisfall synas mycket ovissa.

Fullmäktige som icke ingått i detaljgranskning av de i priskontrollnämndens skrivelse framlagda författningsförslagen finna dessa i huvudsak ägnade att tillgodose de krav som den kommande tiden kan väntas ställa på priskontrollens utformning.

I handläggningen av detta ärende ha förutom fullmäktiges samtliga ledamöter deltagit suppleanterna herrar Johansson, Bergvall, Hall och Janson.

Herr Anderson har yrkat att sista meningen å s. 6 (»Med hänsyn till det prisfall — — skulle förebyggas.»)¹ skulle utgå ur fullmäktiges yttrande.

¹ Näst sista meningen å s. 15 i denna proposition.